

ВЗАЄМОДІЯ ПРОКУРОРА І СЛІДЧОГО СУДДІ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

АДАМОВ Федор Павлович - аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз» Міністерства юстиції України

УДК 343 (477)

<https://orcid.org/0000-0003-1844-1835>

DOI

Закріплена Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року нова форма вітчизняного кримінального процесу, побудованого на підставі конституційних принципів змагальності та рівності сторін кримінального провадження, обумовила необхідність запровадження до стадій досудового розслідування судового контролю з метою недопущення будь-яких порушень конституційних прав учасників кримінальної процесуальної діяльності з боку прокурора при виконанні ним процесуальних дій, прийнятті процесуальних рішень та застосуванні примусових заходів процесуального характеру (заходів забезпечення кримінального провадження). Виконання судово-контрольної функції у досудовому розслідуванні законодавець поклав на нового владного суб'єкта цієї стадії провадження – слідчого суддю (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України). Діяльність означеного владного суб'єкта має важливе значення, оскільки від його процесуальних залежать: хід і результати досудового розслідування; забезпечення недоторканності прав, свобод і законних інтересів учасників процесу; успішне виконання завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України. Тож у стадії досудового розслідування, найбільш тісно пов'язаний із застосуванням заходів процесуального примусу та більш ніж істотним обмеженням прав і свобод учасників кримінального провадження, судово-контрольна діяльність слідчого судді є надійною конституційною гарантією забезпечення прав, свобод

і законних інтересів громадян, втягнутих у сферу кримінальної процесуальної діяльності. У статті розкриті основні кримінальні процесуальні форми взаємодії прокурора зі слідчим суддею у сфері забезпечення прав і свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування та доведена необхідність подальшого наукового і правового їх удосконалення.

Ключові слова: досудове розслідування, прокурор, слідчий суддя, учасники досудового розслідування, правозахисна (правозабезпечувальна) діяльність, взаємодія, форми взаємодії.

Постановка проблеми

Статтею 3 Конституції України основоположною (загальнодержавною) визнано правозахисну (правозабезпечувальну) функцію, яку в обов'язковому порядку повинні виконувати всі органи державного апарату в усіх сферах державної діяльності. У стадії досудового розслідування кримінального процесу України цю функцію реалізують всі владні суб'єкти, які виконують його цілі і завдання різними правовими засобами (повноваження, форми і методи), які дозволяють своєчасно попереджувати та усувати будь-які порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, залучених чи допущених до кримінальної процесуальної діяльності.

Визначна роль на цьому напрямку кримінальної процесуальної діяльності у стадії

досудового розслідування належить прокурору і слідчому судді, позаяк перший з них виконує правозахисну (правозабезпечувальну) функцію на засадах законності з позицій, обумовлених публічними (державними) інтересами, а другий виконує її на засадах верховенства права з позицій, обумовлених правовим статусом людини і громадянина в правовій державі як найвищої соціальної цінності та недоторканності (невід'ємності) її природних прав навіть з боку самих державних органів. З урахуванням цього питання співвідношення прокурорської наглядової діяльності і судово-контрольної діяльності слідчого судді у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників, діючих у стадії досудового розслідування, а також взаємодії цих двох ведучих владних суб'єктів, набуває важливого наукового і практичного значення, бо ці види кримінальної процесуальної правозахисної (правозабезпечувальної) діяльності доповнюють один одного [1, с. 128-133].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

При запровадженні до стадії досудового розслідування інституту слідчого судді вітчизняний законодавець не визначив вичерпного переліку його форм взаємодії з основними владними суб'єктами досудового розслідування та іншими учасниками кримінального провадження, діючими на стороні обвинувачення, чим ускладнив кримінальні процесуальні відносини між ними. Ця актуальна кримінальна процесуальна проблема продовжує залишатися не вирішеною і на теоретичному рівні. Лише окремі її аспекти розглядалися в наукових працях вітчизняних учених-правознавців Ю.А. Аленіна, В.Б. Андрусика, Л.С. Вовчука, Ю.М. Грошевого, О.П. Капліної, Д.Ю. Кавуна, Г.Р. Колеснікової, М.В. Кобак, А.В. Лапкіна, В.Т. Маляренка, Н.В. Марчук, М.А. Макарова, В.Т. Нора, В.О. Попелюшка, В.П. Півненко, Г.С. Рибалки, В.В. Рогальської, В.Т. Тертишника, В.В. Шибіка, О.Г. Шило, В.М. Юрчишина, О.Г. Яновської та інших. Певний внесок у висвітлення цієї проблеми зробили закордонні вчені

– правознавці В.П. Бож'єв, І.Ф. Демідов, А.М. Ларін, Н.А. Колоколов, К.А. Кашаєв, В.П. Петрухін, М.С. Строгович, О.О. Тушев та інші.

Мета статті – всебічно дослідити проблематику взаємодії прокурора і слідчого судді у досудовому розслідуванні.

Результати дослідження

Основні кримінальні процесуальні форми взаємодії прокурора і слідчого судді визначені нормами чинного КПК України 2012 року. Необхідно відзначити, що взаємодіють вони один з одним як безпосередньо, так і опосередковано через учасників сторони обвинувачення чи учасників сторони захисту. Взаємодія має свою ціль і завдання, на досягнення яких вона спрямована. Так, ціллю взаємодії є досягнення такого становища, коли права, свободи і законні інтереси учасників досудового розслідування не порушуються ні його владними суб'єктами, ні іншими особами, залученими чи допущеними до кримінального провадження [2, с. 25-26]. До завдань взаємодії відносяться: 1) попередження прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування; 2) своєчасне виявлення порушень прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування; 3) швидке і повне поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування [3, с. 178-186].

Чинним КПК України 2012 року визначені лише основні процесуальні форми взаємодії прокурора зі слідчим суддею у правоохоронній (правозабезпечувальній) сфері. Так, слідчий суддя завжди інформує прокурора про день проведення судово-контрольного провадження, незалежно від того, яким владним суб'єктом чи учасником досудового розслідування воно ініційовано, бо участь прокурора в усіх цих провадженнях передбачена законом. У той же час прокурор, як ведучий учасник сторони обвинувачення, має право особистого звернення до слідчого судді з письмовим клопотанням про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження по будь-якій кримінальній справі,

а саме: про привід; про накладення грошового стягнення; про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; про відсторонення від посади; про тимчасовий доступ до речей і документів; про арешт майна; про затримання особи з метою приводу для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; про застосування будь-якого запобіжного заходу, передбаченого статтею 176 КПК України.

Важливою опосередкованою формою кримінальної процесуальної взаємодії прокурора зі слідчим суддею є надання ним свого обов'язкового попереднього волевиявлення дізнавачу і слідчому у вигляді згоди на його звернення до слідчого судді з письмовим клопотанням про застосування конкретного заходу забезпечення кримінального провадження із визначених статтями 150, 155, 171, 179, 180, 181, 182, 183, 188 КПК України. Таке волевиявлення з боку наглядаючого прокурора обумовлено тим, що подібні процесуальні рішення дізнавачів і слідчих несуть у собі небезпеку можливого безпідставного обмеження прав, свобод і законних інтересів певних учасників кримінального провадження, у зв'язку з чим повинні бути законними і обґрунтованими. Без проведення прокурором таких попередніх глибоких перевірочних дій і дачі ним письмової згоди, слідчий суддя позбавлений права приймати подібні письмові клопотання від дізнавачів і слідчих та розглядати їх у судово-контрольних провадженнях [4, с.25]. Ця форма процесуальної взаємодії прокурора зі слідчим суддею носить подвійний контрольний характер, оскільки розпочинається прокурором і завершується слідчим суддею. Така форма взаємодії є досить ефективною, бо повністю убезпечує учасників досудового розслідування від незаконних порушень їхніх прав, свобод і законних інтересів дізнавачами і слідчими як під час складання ними письмових клопотань про застосування заходів забезпечення кримінальних проваджень, так і під час безпосереднього розгляду цих клопотань у судово-контрольних провадженнях [5, с.118-121].

КПК України 2012 року також унеможливує розгляд слідчим суддею письмових клопотань дізнавачів і слідчих без їх попереднього погодження з наглядаючим прокурором ще й про продовження строку тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою (ст. 199); про зміну запобіжного заходу (ст. 200); про проведення визначених законом конкретних слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 233, 234, 240, 260, 261, 262, 263, 264, 267, 268, 268, 269-1, 270, 271, 272, 274). В останньому випадку контрольна діяльність прокурора не завершується після дачі дізнавачу чи слідчому письмової згоди на звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення певної слідчої (розшукової) дії, або негласної слідчої (розшукової) дії, пов'язаної з обмеженням прав, свобод і законних інтересів. Позаяк слідчий суддя, який прийняв позитивне рішення по заявленому клопотанню (постановивши ухвалу про надання дозволу на проведення процесуальної дії), позбавлений права здійснювати постійний нагляд за додержанням законності при її виконанні дізнавачем чи слідчим, то прокурор, який стоїть на стороні закону, продовжує забезпечувати її реалізацію у строгій відповідності з вимогами закону. Як бачимо, у цій формі взаємодії зі слідчим суддею прокурор бере на себе відповідальність не тільки за законність і обґрунтованість клопотання дізнавача, слідчого, а й за законність виконання ними слідчої (розшукової) дії чи негласної слідчої (розшукової) дії, на виконання якої наданий дозвіл слідчим суддею [6 с.72-78].

Нерідко й самі учасники досудового розслідування звертаються з письмовими скаргами до слідчого судді з вимогами про забезпечення їхніх прав, свобод і законних інтересів, порушених рішеннями, діями чи бездіяльністю дізнавача, слідчого чи прокурора, у випадках, чітко визначених ст. 303 КПК України. Усі ці скарги слідчий суддя розглядає в судово-контрольних провадженнях в умовах змагальності сторін кримінального провадження з безпосередньою участю прокурора, яка є однією із ефективних форм його взаємодії зі слідчим суддею, що сприяє законному і справедливому вирі-

шенню скарги. Тут доводиться тільки шкодувати за тим, що законодавець України не передбачив обов'язкового повідомлення слідчим суддею прокурору про надану скаргу, що позбавляє останнього можливості оперативної своєю владою виправити, допущене дізнавачем чи слідчим порушене право учасника кримінального провадження ще до відкриття судово-контрольного провадження. Така норма є вкрай необхідною, бо вона спрямована на зміцнення взаємодії прокурора зі слідчим суддею і на економію процесуальних ресурсів. Законодавець повинен враховувати, що чим міцніші, ширші і досконаліші форми взаємодії цих владних суб'єктів досудового розслідування, тим більш надійною і досконалішою стає система забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, діючих у його найскладнішій, фундаментальній стадії, що йменується досудовим розслідуванням.

Досить часто під час проведення судово-контрольних проваджень слідчий суддя виявляє нові кримінальні правопорушення. У таких випадках він інформує про це прокурора і той негайно організує розслідування подібних фактів, вживаючи встановлених законом заходів до відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів потерпілих. Узгоджено діють прокурор і слідчий суддя і при вирішенні питань, пов'язаних із застосуванням заходів безпеки щодо конкретних учасників досудового розслідування, а також в інших випадках. Тож унікальність форм взаємодії між цими владними суб'єктами досудового розслідування, особливо тих із них, які носять «подвійний» характер, коли якусь із них розпочинає прокурор, а завершує слідчий суддя і, навпаки, коли якусь із них розпочинає слідчий суддя, а завершує прокурор, є яскравим свідченням нагальності законодавчого визначення всіх умов, форм і порядку взаємодії між цими ведучими владними суб'єктами досудового розслідування у правозахисній (правозабезпечувальній) сфері кримінального процесу. На необхідності вирішення означеного завдання наголошується як у міжнародних правових

актах [7], так і в рішеннях Європейського Суду з прав людини [8, с.26].

Висновок

Загальновідомо, що інститут слідчого судді є повним у кримінальному провадженні України. У зв'язку з цим, ще не всі проблеми, пов'язані із його функціонуванням, вирішені на законодавчому рівні. Зокрема, законодавець України до цих пір не врегулював сам порядок (процедуру) проведення судово-контрольних проваджень і навіть не визначив процесуальних прав і обов'язків особи, яка звернулася до слідчого судді зі скаргою на рішення, дію чи бездіяльність дізнавача, слідчого чи прокурора, у цьому провадженні. Процесуальні повноваження слідчого судді не систематизовані і не закріплені в окремій статті чинного КПК України. Усе це ускладнює налагодження дієвої взаємодії прокурора і слідчого судді у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи у стадії досудового розслідування. Нагальною продовжує залишатися й проблема наукового забезпечення означеної взаємодії. Якщо теоретичні та правові основи судово-контрольної діяльності у досудовому розслідуванні вийшли на досить високий рівень дослідження, то питання, пов'язане з взаємодією прокурора зі слідчим суддею у сфері правозахисної (правозабезпечувальної) діяльності, знаходиться тільки на початку дослідницького руху і потребує активізації з боку вчених-правознавців. Тож наукове і правове забезпечення взаємодії прокурора і слідчого судді в забезпеченні прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування потребують суттєвого удосконалення.

Література

1. Юрчишин В. М. Співвідношення прокурорського погляду і судового контролю у досудовому розслідуванні за новим КПК України. *Юридична Україна*. 2012. №11. С.128-133.
2. Халиулин А., Назаренко В. От прокурорского надзора к судебному контролю. *Законность*. 2004. №1. С. 25-26.

3. Пишньов Д. І. Правозахисна спрямованість прокурорської діяльності. Проблеми законності. 2010. №112. С. 178-186.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар в 2-х томах (за ред. В. Я. Тація, А. В. Портнова. Т.2. Х.: Право. 2012. 768 с.).

5. Янченко І. Прокурорський нагляд у досудовому розслідуванні при провадженні слідчих дій з ознаками кримінально-процесуального примусу. Вісник Національної академії прокуратури України. 2008. №1. С. 118-121.

6. Смоков С. М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. 2002. 179 с.

7. Рекомендація Комітету Ради Міністрів Ради Європи R (2000) 19 від 06.10.2000 року «Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя». Журнал російського права. 2001. №8. С. 24-27.

8. Кобзарев Ф. М. Прокуратура и суд в уголовном процессе: условия и формы взаимодействия: учебное пособие. М.: Московский психолого-социальный институт. 2005. 104с.

SUMMARY

The new form of domestic criminal procedure enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012, based on the constitutional principles of adversarial proceedings and equality of arms, necessitated the introduction of judicial control to the pre-trial investigation stage in order to prevent any violations of the constitutional rights of criminal prosecutors. when performing procedural actions, making procedural decisions and applying coercive measures of a procedural nature (measures to ensure criminal proceedings). The legislator assigned the performance of the judicial control function in the pre-trial investigation to the new subject of power of this stage of the proceedings - the investigating judge (paragraph 18, part 1 of Article 3 of the CPC of Ukraine). The activity of the specified subject of power is important, because the following depend on its procedural: the course and results of the pre-trial investigation; ensuring the inviolability of the rights, freedoms and legitimate interests of the participants in the process; successful completion of the tasks of criminal proceedings specified in Art. 2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. Therefore, at the stage of pre-trial investigation, most closely related to the application of coercive measures and more than significant restriction of the rights and freedoms of participants in criminal proceedings, the judicial control of the investigating judge is a reliable constitutional guarantee of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens. criminal proceedings. The article reveals the main criminal procedural forms of interaction between the prosecutor and the investigating judge in the field of ensuring the rights and freedoms and legitimate interests of participants in the pre-trial investigation and proves the need for further scientific and legal improvement.

Key words: pre-trial investigation, prosecutor, investigating judge, participants of pre-trial investigation, human rights (law enforcement) activity, interaction, forms of interaction.